

ВАЛЕНТИН ЛАЗУРЕНКО

Валентин Миколайович ЛАЗУРЕНКО, кандидат історичних наук, доцент, член Національної спілки журналістів України, заступник голови правління Черкаської обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців, лауреат обласної краєзнавчої премії імені Михайла Максимовича, помічник ректора з гуманітарної освіти та виховання Черкаського державного технологічного університету.

ПОСЛИ В ЧИГИРИНІ

Церемоніал прийому іноземних гостей в Чигирині за часів гетьманування Богдана Хмельницького

У ході Національної революції середини XVII століття місто Чигирин з невеликого козацького міста перетворилося у один з найважливіших центрів політичного життя Східної Європи, де зустрічалися дипломати Польщі, Молдавії, Росії, Швеції, Венеції, Туреччини, Криму, Валахії. Тут визначались шляхи вирішення військово-політичних проблем, важливих для долі всієї Європи.

Посли могутніх держав добре знали шлях до Чигирини – столиці козацької держави Богдана Хмельницького. Уже в квітні 1649 року до Чигирини приїздить російський посол Григорій Унковський з посланням до Богдана Хмельницького від царя Олексія Михайловича¹. У листопаді цього ж року до Чигирини прибуває ще один царський посол – Григорій Неронов². У травні 1650 року в Чигирин прибув відомий венеціанський дипломат Віміна з пропозицією про створення широкого антитурецького союзу³. В 1650 році двічі побував в Чигирині турецький посол Осман-чауш з листами від великого візира Бектеш-аги⁴. У жовтні 1650 року Чигирин відвідав польський посол Воронич з листами короля Яна II Казимира до Богдана Хмельницького⁵. На початку 1652 року Богдан Хмельницький прийняв у Чигирині відомого на той час московського купця Перфілія Зеркальникова з царською грамотою "для обидних дел"⁶. Наприкінці травня 1653 року були прийняті в столиці України російські послы Артем Матвеев та Іван Фомін⁷. У березні 1655 року аудієнцію у гетьмана запросив посол силістрійського паші Сіауша Шагин-аги з дорученням великого візира Азема-паші розпочати переговори⁸. У 1656–1657 роках продовжувався інтенсивний обмін посольствами між Чигирином і Константинополем⁹. У липні 1656 року до Чигирини приїхав Франц-Шибеші, щоб за дорученням семигородського правителя Ракоція "приязнь двох народів, вихованців Марса, закріпити урочистими договірними актами"¹⁰. На початку жовтня цього ж року посол Ракоція Ласлав Уйлак привіз до Чигирини підписані присяжні грамоти, а 8 жовтня 1656 року гетьман і старшина підписали договір про дружбу між Військом Запорозьким і Семиградом¹¹. У січні 1657 року до Чигирини з листами від шведського короля Карла Густава прибув посол Велінг¹². А у червні цього ж року до козацької столиці прибув посол бранденбурзького курфюрста Фрідріха Вільгельма ігумен Данило з пропозицією укласти договір про дружбу з Богданом Хмельницьким¹³. У цей же час з наказом з'ясувати політичну позицію Хмельницького в Чигирин прибув і російський посол Федір Бутурлін¹⁴.

Постійні дипломатичні стосунки з різними країнами викликали до життя своєрідний церемоніал прийому іноземних послів, який склався при дворі Хмельницького в Чигирині. Назустріч особливо важливим посольствам висилали почесну варту, яка вітала послів і проводила їх до гетьманської столиці. Послам надавали приміщення і харчування. З привітанням від гетьмана приходив хто-небудь із старшини, найчастіше генеральний осавул, до його загибелі послів нерідко вітав старший син Хмельницького Тиміш. На другий день після приїзду посольства знову приходили представники старшини проводити послів на аудієнцію до гетьмана. Посли їхали верхи, на парадно прибраних конях: найбільш значних дипломатів супроводила почесна варта з козаків Чигиринського полку. Російські посольства їхали в такому порядку: попереду піддячий, який віз царську грамоту, далі – сам посол зі своїм почтом, а позаду – козацьке товариство. Посли спішувались з коней при ганку гетьманського будинку. Їм назустріч виходив генеральний писар, нерідко з іншими представниками генеральної старшини і проводив до гетьманської "світлиці". Недалеко від дверей послів зустрічав сам гетьман, часом з синами. Посол виголошував привітальну промову і передавав гетьманові листа від свого володаря, а також вручав привезені подарунки. Далі генеральний писар уголос читав привезений лист. Після цієї церемонії Хмельницький запрошував послів "хліба їсти". Страви подавались у цю ж кімнату. На бенкеті гетьман проголошував тост на честь володаря, який прислав посольство, а також на честь послів. Тости на честь

Спаящина Черкащини

коронованої особи та посла супроводжувались салютами з гармат. Після бенкету старшина проводила послів до відведеного їм місця постою.

Наступного дня послі знову приїздили до гетьмана, тепер вже для ведення ділової частини переговорів. Гетьман запрошував їх до окремої кімнати і там у присутності одного тільки генерального писаря вислуховував пропозиції послів, обговорював їх і давав свої відповіді. Переговори, як правило, тривали кілька днів. Посли, звичайно, просили, щоб їх не затримували довго. На прощальну, відпускну аудієнцію послі приїздили також в супроводі представників генеральної старшини. Гетьман прощався з дипломатами, передавав запечатаного листа, наділяв послів подарунками, часом і грішми, і давав прощальний бенкет. З Чигирини послів проводила почесна варта, деколи з військовою музикою, а до кордону їх супроводили провідники¹⁵.

Яскраві свідчення про це містять мемуари німецького священика Конрада Якоба Гільдебрандте, який на початку 1657 року побував у козацькій столиці Чигирині у складі шведського посольства Веллінга. Він вів щоденник, на основі якого в 1668 році були написані "Подорожні нотатки"¹⁶. Ось що він собі занотував: "Як тільки пан посол увійшов до Чигирини, йому відвели окреме приміщення, де він міг мешкати зі своїми людьми та своїми кінями. Окрім того, гетьман Богдан Хмельницький звелів запровіянтувати пана посла, прислав спершу цинкову сулію, повну оковитою, а потім пішла провізія.

Через те, що пан посол не був зовсім ласий на таке питво, то оковиту вручили следиторіві. Він обіцяв цю оковиту перелити в барилочку для людей, які будуть вертатися. Окрім провізії, надіслали послу ще й пашу для коней. Все це йому нічого не коштувало.

18 січня 1657 року запросили пана посла на аудієнцію до гетьмана. Після обміну чемностями і закінчення конференції, що проводилась латинською мовою, було прийняття. Перед відїздом посла з Чигирини гетьман подарував йому білого коня, декілька соболевих шкур та мішечок грошей, де було 50 державних таларів - це було на прохарчування. Його обслузі гетьман звелів виплатити 15 таларів"¹⁷.

У 1654-му і 1656-му роках подорожував по Україні антіохійський патріарх Макарій III зі своїм сином Павлом Алеппським. Останній описав цю подорож у своєму щоденнику. Є там і нотатки про перебування сирійців в Чигирині, про їх спілкування з Богданом Хмельницьким.

Автор денника пише, що перед містом "писар, себто секретар Хмеля, вийшов нам назустріч і з великим відділом козаків провів нас до міста головною дорогою. Коли ми підїхали до міста, молодший гетьманич вийшов нам назустріч із процесією та духовенством, і нас провели до старої дерев'яної церкви Успіння Богородиці, що стоїть біля гетьманської палати. Після служби Божої ми пішли до гетьмана на обід"¹⁸.

У ті часи було прийнято дарувати подарунки під час дипломатичних прийомів. Хмельницький обдаровував послів породистими кінями та дорогоцінною зброєю. Російський посол Унковський одержав від гетьмана лук з сагайдаком, Віміна - майстерно зроблену рушницю, орнаментовану золотом і сріблом.

Іноземні послі також привозили гетьманові подарунки від своїх володарів. Російські послі завжди наділяли гетьмана і старшину дорогоцінними соболями¹⁹. Так, царські дипломати Матвеев і Фомін привезли в дарунок гетьманові "5 сороків соболев, разом з 500 рублів, Виговському - 3 сорока в 200" та йому ж іще в запит за службу и раденье и проведование вестей 5 пар по 5 рублів - але це він отримав потайки від гетьмана. Далі: військовому обозному Федорові Коробці, чигиринському полковникові Карпові Трущенкові і наказному Іванові Волеваченкові, черкаському полковникові Григор'єві Пархоменкові, військовому осавулові Михайлові Миськові, чигиринському отаманові Яцкові Нечипоренкові, Данилові Виговському і "ближнім людям гетьмана" - разом 15 пар соболев по 5 рублів пара (мабуть, по парі кожному)²⁰. Взамін гетьман прислав їм до господи на прощання наступні дарунки: "Матвееву коня, лук ядринський і грошима 40 єфимків (таларів), від Виговського також ядринський лук і пару "ольстр"(піхов) для пістолів. Фомину коня і 25 єфимків"²¹.

Цисар Фердинанд передав Хмельницькому срібний позолочений кубок²². Султанські послі привозили дорогий одяг, шаблі та іншу зброю, коней, ласощі.

Церемоніал прийому іноземних гостей, який склався в Чигирині, столиці Української козацької держави Богдана Хмельницького, є переконливим підтвердженням того факту, що на світовій арені другої половини XVII століття постала самостійна держава, з думкою якої рахувались майже всі держави Східної Європи. Європейські країни оцінювали Україну періоду Хмельницького як самостійну державу.

Здійснення Хмельницьким широкої розгалуженої міжнародної діяльності і наявність дипломатичних відносин з багатьма державами, листування з ними, укладення договорів, обмін посольствами - свідчення входження України в русло міжнародної політики.

1. Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. - Львів, 1990. - С. 267.

2. Там же.

3. Смолій В.А. Степанков В.С. Богдан Хмельницький. Хроніка життя та діяльності. - К., 1994. - С. 110.

4. Там же. - С. 111, 120.

5. Грушевський М.С. Історія України - Руси. В 11 т. 12 кн. Т. 9, Кн.1. - К., 1996. - С. 145.

6. Крип'якевич І. Вказ. праця. - С. 277.

7. Там же. - С. 280.

8. Там же. - С. 317.

9. Там же. - С. 318.

10. Там же. - С. 256.